

Ook maar een mens

FRANK
MEESTER

Hoe te antwoorden op
alle ellende in de wereld

DEEL I

Ook maar een mens

Een inconsequentialistische antropologie

Wat is de mens en hoe werkt die? Dat zijn de belangrijkste vragen voor de komende hoofdstukken van dit eerste deel. De antwoorden op deze vraag, of vragen, moeten de basis leggen voor de rest van het boek. Eerst zal ik proberen de mens vanuit het perspectief van andere wezens te beschrijven. Dat levert interessante inzichten op, maar is tegelijkertijd natuurlijk gedoemd te mislukken. Die mislukking probeer ik daarna een beetje goed te maken door de denkgrens van de mens en dus ook die van mezelf te bespreken. Ik zal aantonen dat het innerlijk eigenlijk niet bestaat en dat de mens onderdeel is van een natuurlijke kettingreactie. Verder zal ik drie inconsequentialistische begrippen uitwerken die in de rest van het boek een belangrijke rol zullen blijven spelen: *doedenkvoelen*, *emotiestempel* en *safowezi*.

De mens als gezelschapsdier

Zoals inmiddels wel duidelijk is, plaatsen wij mensen andere dieren graag op een denkbeeldige ladder van laag naar hoogontwikkeld. En dat doen wij aan de hand van criteria die verwijzen naar vaardigheden die wij redelijk goed denken te beheersen, zoals vrij denken en de kunst van het spreken. Maar voor een hond als Nous'che tellen waarschijnlijk heel andere zaken. Welke maatstaven zou zij op mij toepassen?

Zoals ik in de inleiding al schreef, komt mijn kennis over de teckel vooral uit *De teckel als gezelschapsdier*. In dit hoofdstuk wil ik proberen zo'n boekje te schrijven over de mens, en daarbij heb ik ook met een schuin oog gekeken naar boeken als *Hoe zorg ik voor mijn konijn?* en *Opvoeden van papegaaien*. Wat zou er in *Hoe zorg ik voor mijn mens?* staan als Nous'che of een ander niet-menselijk wezen het zou schrijven en dezelfde zogenaamd neutrale buitenpositie zou innemen ten opzichte van de mens zoals wij graag doen met de teckel, het konijn of de papegaai? Laat ik me dat eens proberen voor te stellen, gewoon als gedachte-experiment.

Hoe zorg ik voor mijn mens?

Natuurlijk kennen we de mens in de eerste plaats als een trouwe tweevoeter die met haar schrandere blik en haar ontroerende aanhankelijkheid vele prettige gevoelens bij ons weet op te wekken. Wat haar in vergelijking met andere soorten vooral kenmerkt, is dat ze nergens echt in uitblinkt: niet in rennen, zwemmen of klimmen, en ze kan al helemaal

niet op eigen kracht vliegen. De mens is een doodgewoon, ietwat klungelig dier dat zichzelf bijzonder vindt omdat het denkt dat het kan denken. Maar goed, dat maakt de mens wel zo schattig.

De Duitse filosoof Arnold Gehlen noemde de mens niet voor niets een *Mangelwesen*, een klungelwezen, een dier met een gebrek. De krokodil die net uit het ei komt kruipen, is al helemaal klaar voor het leven; de mens kan bij de geboorte nog bijna niets. Zelfs kruipen is te veel gevraagd. Haar ontwikkeling gaat erg traag, en sommige essentiële zaken weet zij zelfs nooit te realiseren, zoals een vacht. Zij zal haar gehele leven afhankelijk blijven van merkwaardige hulpmiddelen om haar lichaam te beschermen en zich in leven te houden.

Doordat de mens nooit af is, kan zij zich wel vele kanten op ontwikkelen en behoort zij samen met de hond, de papegaai en het paard tot de best af te richten soorten. Wanneer men de mens de juiste beloningen in het vooruitzicht stelt, is zij bereid eindeloos te trainen, waardoor zij enigszins boven haar van nature gebrekkige lichamelijke vermogens weet uit te stijgen.

Daartoe zijn vele antropologische instituten in het leven geroepen, die trainingen bieden voor zuigelingen, jonkies, mensen in hun juveniele fase en zelfs exemplaren die ver in hun reservetijd verkeren. Net als de hond, de papegaai en het paard is de mens daardoor een uitgesproken showdier, dat geschikt is voor een grote variëteit aan shows: van renshows en zwemshows tot tentoonstellingen.

Waarom je mensen niet alleen moet houden

Maar de mens is in de eerste plaats een gezelschapsdier, dat het gezelschap zoekt van zowel leden van de eigen soort als van andere soorten. De meeste andere soorten zijn daar overigens niet van gediend. Slechts enkele – denk aan de kat, de hond, de rat, de muis en de bacterie – zoeken zelf contact

met, of in elk geval de nabijheid van, de mens.

Het gezelschap van soortgenoten is erg belangrijk voor de mens. Empirisch onderzoek toont aan dat mensen die in eenzame opsluiting worden gehouden rusteloos gedrag gaan vertonen, zoals heen en weer lopen langs het hek, dat duidt op stress of verveling en kan leiden tot zelfverwonding en depressie. Individuen in eenzame opsluiting leven beduidend korter dan hun soortgenoten die wel de vrijheid hebben om andere tweevoeters te ontmoeten.

Daarom verdient het de voorkeur om mensen in groepsverband te houden. Daarbij is de samenstelling van groot belang. Zoals het bij konijnen niet verstandig is om twee of meerdere rammelaars bij elkaar in het hok te plaatsen, zo kunnen ook bij mensen groepen van alleen mannetjes agressief gedrag gaan vertonen. Ze kunnen elkaar verwonden of zelfs doden, daarbij gretig gebruikmakend van hun vermogen tot het fabriceren van werktuigen. Verschillende onderzoeken hebben aangetoond dat mensen het meest productief blijken, en het minst geneigd tot agressief gedrag naar elkaar toe, wanneer de samenstelling van vrouwtjes en mannetjes ongeveer gelijk is.

Dat levert wel een ander probleem op. De mens is net als het konijn in staat om zich zeer effectief voort te planten, waardoor mensen nu in grote delen van de wereld een ernstige plaag vormen. Daarom is het noodzakelijk om mensen te steriliseren zodra ze geslachtsrijp zijn. Let op, dat kan soms al vroeg in hun juveniele fase optreden. Als het om vrouwtjes gaat, zie je dat in veel westerse landen de gemiddelde leeftijd van de eerste menstruatie is gedaald van rond de 16-17 jaar in de negentiende eeuw naar ongeveer 12-13 jaar nu. Bij mannetjes is er minder onderzoek gedaan naar dit fenomeen, maar ook voor hen zijn er aanwijzingen dat de puberteit eerder begint.

Die sterilisatie is verreweg het eenvoudigst uit te voeren

bij het mannetje, al kan dat zich juist wel heftig verzetten tegen deze kleine chirurgische ingreep. En hoewel de plaag alleen maar erger lijkt te worden, wordt er helaas nog steeds te veel rekening gehouden met de wensen van de individuele mens.

De mens als gezelschapsdier is dus zowel een lieve, trouwe tweevoeter als een wezen dat soortgenoten en individuen van andere soorten kan overheersen, uitbuiten of vermoorden, afhankelijk van de sociale omgeving. *Homo sapiens* is letterlijk en figuurlijk een ingewikkeld dier.

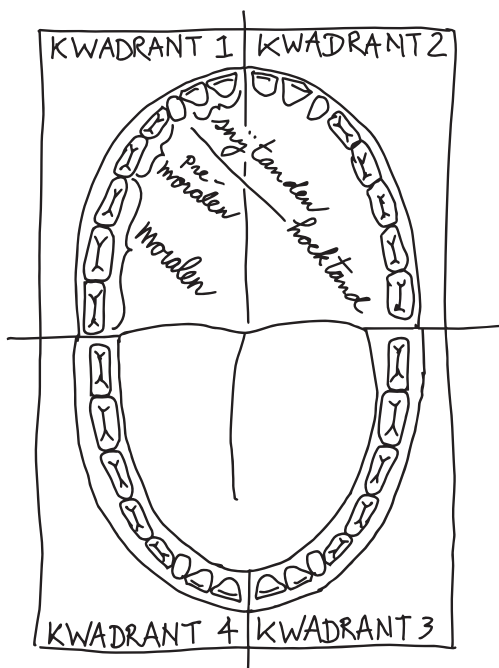
Multifunctionele 2.1.2.3-formule

De mens behoort tot de primaten. Genetisch komt zij voor 98,7 procent overeen met de chimpansee en de bonobo. Binnen dit primatentrio valt de mens vooral op door haar anatomische aanpassing voor rechtop lopen.

Mensen hebben een grote variatie in huidskleuren, met pigmentatie die varieert van lichtroze tot diepbruin. Het lichaamshaar van de mens is grotendeels beperkt tot een fijne, korte vacht, die na de puberteit nauwelijks verder groeit. Een opvallende uitzondering vormt het hoofdhaar, dat doorgaans levenslang doorgroeit. Dit hoofdhaar vervult meerdere functies: het biedt bescherming tegen zonlicht en temperatuurschommelingen en kan ook een rol spelen in sociale signalering.

Het gezicht heeft prominente jukbeenderen en een plattere neusbrug dan dat van de andere primaten. Mensen hebben een tandformule van 2.1.2.3 (2 snijtanden, 1 hoektand, 2 premolaren en 3 molaren per kwadrant). Dit gebit is geschikt voor het eten van vooral plantaardig voedsel, al is het ook mogelijk om zo af en toe iets dierlijks te vermalen met deze multifunctionele tandformule.

Maar het eten van vlees is alleen voor noodgevallen. Op de langere termijn is het namelijk niet bevorderlijk voor de

menselijke gezondheid. De mens heeft, net als andere planteneters, een lange darm. In de korte darm van carnivoren legt het vlees een kortere weg af, waardoor het geen kans krijgt om te gaan rotten. In de lange darm van de mens kan vlees – vooral rood vlees of bewerkt vlees – spijsverteringsproblemen opleveren, en een verhoogd risico op darmkanker. Vlees bevat veel zwavelhoudende aminozuren, die het menselijk bloed en de urine zuurder maken. Het menselijk lichaam moet dat compenseren, waardoor het soms calcium onttrekt aan de botten.

Zweten, lopen, volhouden

De menselijke oren zijn klein en rond, met een vaste stand die geen actieve beweging toelaat zoals bij de hond, wat de emotionele uitdrukkingmogelijkheden sterk beperkt. De

ogen staan naar voren gericht en hebben een relatief groot stuk wit rondom de iris, wat juist weer allerlei communicatieve mogelijkheden biedt.

In de relatief haarloze huid van de mens bevinden zich talrijke zweetklieren, die een bijzonder efficiënte vorm van thermoregulatie mogelijk maken. Deze eigenschap is vrijwel uniek binnen het dierenrijk en plaatst de mens, in termen van zweetproductie en -functie, in een categorie die men weleens de orde der stinkdieren heeft genoemd.

Sommige andere diersoorten beschikken eveneens over zweetklieren, maar deze zijn meestal minder talrijk en minder efficiënt dan bij de mens. Zij zijn daardoor aangewezen op alternatieve mechanismen voor warmteafvoer, zoals hijgen, baden in modder of schaduwrijke plekken opzoeken. Door de combinatie van een relatief haarloze huid en uitgebreide zweetproductie is de mens in staat tot langdurige fysieke inspanning en kan ze haar lichaamstemperatuur effectief reguleren, een adaptatie die een belangrijke rol heeft gespeeld in het vermogen van de soort om uiteenlopende omgevingen te koloniseren.

Bij pasgeboren mensen zijn de armen langer dan de benen, maar naarmate het individu groeit, worden ze relatief korter. Mensen hebben een precisiegrip dankzij de aanwezigheid van een volledig opponerende duim. De benen zijn lang en relatief sterk, met een knie die volledig kan strekken, wat efficiënt rechtop lopen mogelijk maakt. De voeten hebben een stijve structuur met een longitudinale en transversale voetboog, en tenen zonder oponeerbare grote teen, waardoor de menselijke voet minder mogelijkheden biedt dan die van veel andere primaten.

De romp heeft een S-vormige wervelkolom, die schokken opvangt. De borstkas is breed, wat samenhangt met het grote longvolume dat nodig is voor intensieve inspanning.

Zintuigen: de mens ziet maar een stukje

Volgens de meeste mensen beschikt de mens over vijf zintuigen: horen, zien, ruiken, proeven en voelen. Soms wordt ook gesproken van een zesde zintuig; daarmee verwijzen mensen naar een bovennatuurlijke gave, of een intuïtief aanvoelen van dingen.

In werkelijkheid beschikt de mens over méér dan deze vijf (of zes) zintuigen. Er zijn minstens vijf andere zintuiglijke vermogens: *thermoceptie* (temperatuur waarnemen), *nociceptie* (pijn voelen), *equilibrioceptie* (evenwicht bewaren), *proprioceptie* (lichaamshouding, beweging en spierstand aanvoelen), *interoceptie* (interne lichamelijke signalen ervaren, zoals honger, dorst, hartslag of bloeddruk).

De mens vertrouwt van al zijn zintuigen het meest op de visie. Dat is opmerkelijk, want het menselijk zicht is beperkt in vergelijking met dat van veel andere soorten. Zo kunnen honden ultraviolet licht zien, kunnen sommige slangen infrarood licht waarnemen en zijn goudvissen zelfs in staat om infrarood en ultraviolet te observeren, terwijl de mens voor beide lichtvormen blind is.

Hoewel de mens over meer zintuigen beschikt dan zij zichzelf toekent, zijn het er weinig vergeleken met het sensorisch arsenaal dat je verder in de natuur tegenkomt. Andere soorten hebben zintuiglijke vermogens die de menselijke waarneming verre overstijgen. Ik som ze even op:

- echolocatie (bij vleermuizen en dolfijnen): geluidsgolven uitzenden en echo's terugvangen om de omgeving te 'zien';
- elektroreceptie (bij haaien en sidderroggen): elektrische velden van andere dieren detecteren;
- magnetoreceptie (bij trekvogels, bijen en zeeschildpadden): waarnemen van het aardmagnetisch veld;
- ultravioletsensitiviteit (bij bijen, vogels en honden): ultraviolet licht waarnemen, dat buiten het menselijk zichtbereik valt;

- infrarooddetectie (bij sommige slangen en goudvissen): warmtestraling waarnemen, vooral van prooien;
- polariteitszicht (bij inktvissen en sommige schaaldieren): de polarisatie van licht onderscheiden;
- hygroeceptie (bij insecten): de luchtvochtigheid waarnemen;
- chronoreceptie (bij planten en sommige dieren): registratie van ritme en tijd, zoals dag-nachtcycli;
- geotropie (bij planten): waarnemen van zwaartekracht om te bepalen welke richting ‘omhoog’ en ‘omlaag’ is;
- vomeronasale chemoreceptie (bij slangen en veel andere reptielen en sommige zoogdieren): met de gespleten tong geurdeeltjes uit de lucht of van de bodem verzamelen en deze via het orgaan van Jacobson analyseren om prooien, soortgenoten en sporen in de omgeving te lokaliseren.

Lief, maar gevaarlijk

De mens is een groepsdier en beschikt over het vermogen tot samenwerken en empathie, al komen mensen niet in de buurt van het complexe sociale gedrag van sommige andere diersoorten, zoals dolfijnen en orka's. Het sociale brein van deze diersoorten is relatief groter dan dat van veel andere dieren, waaronder de mens.

De mens is echter niet alleen tot samenwerking met anderen in staat, maar ook tot agressie tegenover anderen, zowel soortgenoten als individuen van andere soorten, zoals reeds beschreven. In de sociale psychologie wordt in dit verband gesproken over de *ingroep* en de *uitgroep*. Mensen tonen vaak altruïsme tegenover wezens die ze als deel van hun eigen groep (de ingroep) beschouwen, of dat nu andere mensen zijn of niet-menselijke dieren zoals honden of katten. Tegelijkertijd kunnen ze juist agressief of wantrouwend zijn tegenover wezens die ze als buitenstaanders (de uitgroep) zien. Psychologen vermoeden dat deze twee houdingen met

elkaar samenhangen: vijandigheid tegenover de uitgroep kan het onderlinge altruïsme binnen de ingroep versterken.

Verzorging en hygiëne

Als het om de medische verzorging gaat, is een jaarlijkse check-up bij de dierenarts meestal voldoende. Een jonkie moet de juiste inentingen krijgen. Het is belangrijk dat wanneer je een mens meeneemt naar het buitenland, de vaccinaties up-to-date zijn, anders word je vaak niet toegelaten tot het desbetreffende land.

Alleen jonkies moeten geholpen worden bij het wassen. Als ze wat ouder zijn, is het niet meer nodig om mensen te wassen en te borstelen, dat doen ze meestal zelf. Soms kunnen ze daarin zelfs te ver gaan. Om hun onprettige zweetlucht te verbergen zijn mensen geneigd zeep en andere sterk geurende producten te gebruiken, die vaak schadelijk zijn voor hun eigen gezondheid én die van anderen. Bovendien lijden veel mensen door die te propere leefstijl aan allergieën en andere hinderlijke aandoeningen.

Het is voor mensen erg belangrijk om met een breed scala aan bacteriën in contact te komen, bijvoorbeeld door te tuinieren en om te gaan met andere soorten. Wanneer mensen alleen omgeven zijn door hun eigen bacteriën, kunnen onschuldige bacteriën, schimmels en virussen die de meeste mensen bij zich dragen de overhand krijgen en giftige stoffen uitscheiden. Dat kan leiden tot huidirritaties, schimmelinfecties of allergische reacties.

Wanneer mensen veelvuldig omgaan met wezens met een andere bacteriële huishouding, waardoor een grote mate van bacteriële diversiteit ontstaat, krijgen de eigen bacteriën niet de kans om zich sterk te vermenigvuldigen. De mens heeft dus geen extra hulp nodig bij de persoonlijke verzorging; zij moet daarin eerder worden afgeremd.

'Wijs en scherpzinnig laat Frank Meester de filosofie los op een van de prangende vragen van deze tijd: hoe geven wij, als beperkte wezens, onze verantwoordelijkheid vorm in een wereld die daar eigenlijk te groots en te overweldigend voor lijkt?' - *Tim Fransen*

We voelen ons verantwoordelijk voor alles: klimaat, oorlog, onrecht. Maar kunnen mensen die last wel dragen? In *Ook maar een mens* onderzoekt filosoof Frank Meester hoe onze zelfoverschatting ons tegelijk overspannen maakt én verlamt.

Hij stelt dat we pas kunnen antwoorden op de ellende van onze tijd als we anders leren kijken naar onszelf en onze positie in de wereld: niet als heersers buiten de natuur, maar als gezelschapsdieren – kwetsbaar, tegenstrijdig en onhandig verknoopt met alles om ons heen.

Met humor en scherpzinnigheid maakt Meester grote vragen praktisch, zonder ze klein te maken. Daarbij komt ook zijn teckel Nous'che ruimschoots aan het woord.

FRANK MEESTER is filosoof, schrijver en bedenker van het inconsequentialisme. Zijn werk is meermaals bekroond en genomineerd, waaronder *Waarom we de wereld niet rond kunnen krijgen* (Shortlist Socratesbeker).

